FAMILIA – PRIMUL UNIVERS EDUCAȚIONAL

(elemente contextuale)

1.1Universul familial – rolurile și funcțiile membrilor familiei

În toate societăţile **familia** este o instituţie fundamentală, ea se definește ca un grup social de indivizi legaţi între ei prin origine, sânge, căsătorie sau adopţie care împărtăşesc responsabilitatea primară pentru reproducerea şi îngrijirea membrilor societăţii. Termenul de familie apare pentru prima data în zona latină, "famulus", reprezentând baza tuturor relaţiilor sociale şi personale în Roma Antică, ajungând să influenţeze activităţile publice şi politice. Situaţia familiei este reglementată prin cutume sau prin legi scrise și reprezintă una dintre cele mai vechi preocupări ale comunităţilor umane. Așadar, familia din zilele noastre, așa cum o cunoaştem, nu este cea dintotdeauna, regulile de înrudire sau de alianţă, distribuirea sarcinilor între membrii ei s-a schimbat de la o epocă la alta, iar de-a lungul timpului au existat mai multe tipuri de familie: matriarhală, patriarhală, monogamă sau poligamă.

Rose Vincent definește familia ca pe un „*grup înzestrat cu caracteristici proprii, care trăieşte după anumite obiceiuri, care respectă anumite tradiţii chiar inconştient, care aplică anumite regului de educaţie, într-un cuvânt care creează o atmosferă*" (R.Vincent, 1972, pag. 177).

Rolurile din cuplul conjugal format din soţ şi soţie vor continua cu cele de tată şi mamă, care presupun împărţirea timpului necesar creşterii copilului, iar mai târziu rolurile parentale reprezintă activitățile de supraveghere, educaţie, îngrijire, ocrotire etc. pe care părinţii le manifestă faţă de copii.

Principalele **funcții** familiale, cea economică, funcția de socializare și funcția reproductivă au cunoscut și ele importante schimbări, spre exemplu transmiterea ocupaţiilor de la părinţi la copii se întâlneşte din ce în ce mai rar, părinţii nu mai pot asigura transmiterea tuturor cunoştinţelor copiilor, ei nu le mai pot satisface nevoia de instrucţie la standardul exigenţelor actuale.

Implicarea în viaţa de familie este dependentă de modul în care este percepută modificarea rolurilor, în cazul existenței unei cariere profesionale în cazul unui părinte sau chiar al amândurora. Dacă unul dintre părinți se focusează pe carieră, celălalt va prelua o parte din sarcinile partenerului. Aceasta nouă perspectivă a indus schimbări majore la nivelul rolurilor în

famile, deoarece perturbările manifestate la nivelul uneia dintre ele au avut un impact direct şi asupra celorlalte.

1.2. Familia românească în dublă ipostază: tradițională și contemporană

Schimbările apărute în societatea românească contemporană şi-au pus amprenta şi asupra familiei, aducând transformări importante, diversificând structura şi funcţiile, evoluând către o pluralitate de modele. Democratizarea vieţii de familie, previziunile alarmiste cu privire la evoluţia acesteia, formulate în urmă cu cateva decenii, nu au fost confirmate, datele arătând că opţiunile şi comportamentele indivizilor au fost mai puţin radicale.

Tradițional vorbind, familia românească înseamnă un colectiv sănătos, în care între cei doi părinţi există relaţii de înţelegere, respect, întrajutorare, iar existența se desfășoară printr-o viaţă cinstită, onestă, în deplină armonie. Opiniile celor doi părinţi referitoare la copil sunt preponderent convergente, părinţii fiind în general un bun exemplu, dacă avem în vedere cât de puternic este spiritul de imitaţie la copii.

Familia românească tradițională este familia cu mai mulţi copii, ea reprezintă un bun mediu educativ, deși uneori autoritatea parinților este obținută cu ajutorul pedepselor. În familia tradiţională se constată că valoarea dominantă a stilului de viaţă o constituie autoritatea, lucru care implică raporturi de inegalitate şi aceasta datorită faptului că femeia este supusă. Rolurile sunt distribuite în funcţie de putere, poziție, acestea definesc un stil de viaţă a familiei ce consacră superioritatea părinţilor asupra copiilor, a bărbaţilor asupra femeilor, a vârstnicilor asupra tinerilor, a fraţilor mari asupra celor mici etc.

În familia contemporană, o situație des întâlnită o reprezintă tendința de a avea un singur copil, caz în care el tinde să fie mofturos, egoist, capricios datorită părinţilor care doresc să-i facă toate poftele. Autoritatea părinților în asemenea situații este alterată, ea nu mai derivă din exigența părinţilor faţă de comportarea copiilor îmbinată cu respectul faţă de aceştia. Familia cu mai mulţi copii reprezintă un mediu educativ mai bun în comparație cu familia cu un singur copil. Copilul trebuie să simtă iubirea pe care părinţii i-o poartă, dar este necesar să ştie că nu-i vor îngădui orice capriciu. O altă problemă apărută în zilele noastre o reprezintă schimbarea statutului social al femeii prin implicarea ei în activităţi profesionale extrafamiliale. Acest lucru determină noi configuraţii ale raporturilor dintre cei doi parteneri, astfel, apariţia şi proliferarea carierei profesionale şi a traiectoriei sociale feminine au complicat destul de mult relaţiile

interpersonale. Există tendinţa ca femeia să se concentreze foarte mult asupra carierei şi să ignore la fel de mult viaţa de familie.

Parțial opusă familiei tradiţionale este familia modernă, societatea fiind mereu în schimbare. Față de familia tradițională cea modernă se bazează pe individualism, lucru ce generează o creştere a numărului divorţurilor şi toleranţă din ce în ce mai mare faţă de acest fenomen social, femeia capată independenţa economică, iar copiii au un mai mare control asupra propriului destin.

În România se constată una dintre cele mai ridicate rate ale căsătoriilor din Europa, în creştere în ultimii ani, la fel şi vârstele tinere la încheierea căsătoriei şi la naşterea copiilor. Atașamentul românilor faţă de familie rămâne foarte ridicat, aceasta ocupând primul loc în ierarhia de valori, iar rata de divorț este la un nivel mediu. În general, atitudinea românilor cu privire la familie este preponderent de tip conservator (http://www.dilemaveche.ro/). Cel mai răspândit model familial este cel al cuplurilor căsătorite cu un copil. Scăderea nivelului de trai a făcut ca părinţii să-şi concentreze resursele pentru a îngriji un singur copil. Natalitatea este la un nivel scăzut, iar tendinţele de redresare sunt slabe. În cadrul relaţiilor de cuplu, iubirea rămâne aproape pentru toţi românii, cea mai importantă. Este necesar însă ca ea să fie dublată de solidaritate între parteneri, de încredere şi sprijin reciproc, respect, înţelegere şi fidelitate, dar şi de un bun suport material, condiţii bune de locuit, bani, etc. Familia continuă să reprezinte, la fel ca în trecut, un reper foarte important în viaţa românilor, iar problemele cu care se confruntă familia românească sunt mai degrabă de ordin economic.

1.3.Influența stilurilor educative parentale asupra educației copilului

Rolul părinţilor în educarea copiilor nu poate fi nespecific şi marginal câtă vreme experienţele primare au importanţă crucială în interiorizarea culturii. Experienţele originare îl aduc pe individ în contact cu instituţiile primare (organizarea familială, reguli şi cutume, modalităţi de disciplinare a tendiţelor orale, anale si genitale, moduri de subzistenţă, sisteme colective de valori) care îl "fasonează" după măsura lor şi conduc la integrarea personalităţii, respectiv la constituirea unui ansamblu coerent de trăsături de personalitate care persistă pe tot parcursul biografiei individuale (dupa Kardiner, 1939) la constituirea habitusului primar care oferă principiul viziunii şi diviziunii lumii, condiţionând toate achiziţiile ulterioare, şi care, conferă unitate şi coerenţa practicilor cotidiene (Bourdieu, 1980). Aceleaşi experienţe precoce influentează evoluţiile individuale către adolescenţă, astfel încât tulburările care sunt puse de

obicei pe seama modificărilor biofiziologice şi psihice sunt determinate de modalităţile, diferite de la o colectivitate la alta, ale acestei evoluţii (Mead 1928, p.48). J. Dewey consideră că fiecare experienţă afectează mai mult sau mai puţin atitudinile care ajută decizia asupra calităţii experieţelor ulterioare, fixând o anumită preferinţă sau aversiune şi făcând-o să acţioneze mai uşor sau mai greu în funcţie de scop.

În personalitatea fiecăruia dintre noi, copilăria lasă urme adânci și durabile, alături de educația pe care o primim în familie, acasă, când suntem mici. Majoritatea atitudinilor, comportamentelor, imaginilor, reacțiilor pe care le avem în fața anumitor evenimente de viață își au originea în copilăria noastră și sunt legate de atitudinile, emoțiile, comportamentele, relațiile observate și trăite constant în familie, cu care am fost tratați, crescuți și educați acasă. Această influență permanenta exercitată de părinți asupra copiilor este denumită **stil educativ parental** și se definește ca fiind un proces în cadrul căruia copiii preiau prin imitație și învățare modele de conduită văzute la părinți, iar în combinație cu climatul afectiv în care se dezvoltă și în care se exercită aceste influențe rezultă ceea ce se cheamă în termen popular "cei şapte ani de acasă". Acest concept ar fi un prim model social care are o influență hotărâtoare asupra copiilor privind percepția lor despre viaţă, a modului de comportare şi relaţionare în societate și va determina în mare măsură dezvoltarea personalităţii și implicit a comportamentului lor socio-moral.

Pe baza stilului educativ parental adoptat de părinţi sau de către adulţii care contribuie la îngrijirea şi educaţia copiilor, se pot face previziuni asupra evoluţiei copiilor sau intervenţii care să prevină anomalii în dezvoltarea sănătoasă a acestora. Preocuparea cunoaşterii stilurilor în educaţia parentală a căpătat o importanță din ce în ce mai mare în vederea cercetării și abordării corecte a dezvoltării copiilor sau a adolescentului de mai târziu.

Trasarea distincţiilor dintre tipurile de stiluri educative în familie a fost realizată prin combinarea celor doua axe: *controlul parental* şi *suportul parental*, de catre Diana Baumrind care, în anii 1965-1966, publica articole pe temele „Controlul parental şi dragostea parentală” (p.230-234) sau „Efectele controlului parental *autoritativ(e)* asupra comportamentului copilului” (p.887-907). Aşa cum afirmă Elisabeta Stănciulescu (2002, p.91), majoritatea autorilor se raportează la clasificarea pe care a propus-o psihologul Diana Baumrind şi se referă în principal la patru stiluri: stilul *permisiv*, stilul *autoritar*, stilul „*autoritativ(e)*”, stilul parental *indiferent*.

Părinții care adoptă un **stil permisiv** își disciplinează foarte rar copiii, au puține așteptări din partea acestora, nu-i impun un caracter matur și responsabil, evită confruntarea, fiind extrem

de receptivi la solicitările copilului. Aceștia nu au reguli, nu pot să asigure o securizare eficientă, iar copilul poate rămâne cu tendințe anxioase sau cu un sentiment al stimei de sine gonflat și al autoputerniciei, considerând că are permisiunea de a face orice.

Adoptarea unui **stil parental autoritar**, presupune respectarea cu strictețe a regulilor stabilite de părinți, reversul conducând la aplicarea unor pedepse. Părinții care îmbrățișează acest stil au așteptări foarte mari de la copiii lor, nefiind receptivi la nevoile acestora. Nu dau explicații atunci când impun reguli și utilizează deseori sintagma „pentru că așa spun eu". În concluzie, copilul poate avea performanțe școlare, dar își sacrifică abilitățile sociale și stima de sine, putând să apară uneori chiar reacții depresive accentuate.

Stilul „autoritativ (e)" (numit și *de autoritate sau de magistru)* este definit de manifestarea unei exigențe înalte, a unui control și a unui suport maxim, alături de înţelegere şi afectivitate, cooperare, fermitate şi flexibilitate. Toate acestea au un efect stimulativ asupra copiilor, cu precădere în manifestarea independenţei pe baza asumării responsabilităţii, dar și conturării, ca principii de viață, a unor standarde şi aspiraţii înalte.

Lipsa așteptărilor, reacțiilor și comunicării în toate aspectele legate de copil sunt caracteristicile s**tilului parental indiferent**. Părinții asigură satisfacerea nevoilor de bază ale copilului, dar sunt departe de ceea ce se întâmplă în viața copilului, situațiile conexe fiind extrem de rare. Pot exista și cazuri extreme în care părinții practicanți ai acestui stil pot respinge sau neglija necesitățile copilului. Pe fondul lipsei de securizare, în plan psihologic, pot să apară pentru copil o serie de tendințe anxioase, chiar și depresive, cu carențe mari în conturarea stimei de sine.

„*Pe lângă aceste stiluri, Diana Baumrind (1991, p.56-95) şi alti cercetători care sunt interesaţi de studierea influenţei stilurilor educative din familie asupra dezvoltării personalităţii tinerilor, au luat în consideraţie încă trei variante ale stilurilor parentale:*

*- **stilul directiv non-autoritar** - control ridicat şi un nivel mediu al suportului afectiv;*

*- **stilul democratic** - control şi un nivel ridicat al suportului afectiv, apropiat de cel al părinţilor permisivi;*

*- **stilul părinților „suficient de buni"**, cu nivel mijlociu de control, de exigenţe şi tot cu un nivel mediu pentru suport şi afectivitate*".(ISE,"Educatia în familie. Repere si practici actuale", 2006, pag.58).

Problema adoptării unui stil educativ în familie este un concept relativ recent, ținând cont de faptul că pâna aproape de secolul nostru copiii erau educați după reguli stricte care se întemeiau pe dogme religioase, pe moralitate sau după conceptul „părinţii știu cel mai bine”.

În prezent, părinții își pun problema stilului educativ atunci când încep să aibă probleme cu copiiiAdoptarea unui stil parental potrivit, care să contribuie la buna dezvoltare pe perioada copilăriei, adolescenţei şi a vârstei adulte, ar fi pentru părinți ceea ce se cheamă competenţă parentală. Premergător alegerii unui stil educativ, părinții trebuie informați pentru a se evita, de exemplu, experienţa educaţiei dată de proprii părinţi, care nu mereu este cea mai bună alegere.

Stilurile parentale prezentate mai sus au un efect diferit asupra dezvoltării copiilor, amprentând dezvoltărea psihică și personalitatea acestora. A fi un bun părinte nu este ușor, însă, printr-o bună consiliere și printr-o „ *educație a părinților*” (un concept care va fi necesar de legiferat și reglementat), se pot face progrese substanțiale în acest sens.